

NEF'Î BİYOGRAFİSİNE EK

Özer Şenödeyici*

ÖZET

Kendi dehasına hayranlığı ve orijinal üslubu ile XVII. yüzyılın dikkat çeken şairleri arasında yer alan Nef'î, hayatı hakkında oldukça az bilgiye sahip olduğumuz şairlerimizdendir. Bu yazıda, onun hakkında kaynaklarda bulunan bazı bilgiler, divanının son baskısında başlıksız olarak verilen bir şiirden hareketle yeniden gözden geçirilecektir. Bu esnada, onun hakkında söylenenler ve şiirdeki veriler kıyaslanacak; şiirin Nef'î'ye ait olup olmadığı konusunda bir üslup sınaması yapılacaktır. Bu yolla Nef'î'nin hayatı hakkında bazı bilgiler, sorular ve sorunlar, onun biyografisine eklenecektir.

Anahtar Kelimeler:

Nef'î, Klasik Türk Edebiyatı, İbrahim Paşa, Kaside, Mısır

ABSTRACT

Nef'i who ranks as one of striking poet of 17th century with his admiration to his own genius and his original style, therewithal is one of poet who we have quite insufficient knowledge. In this article, some datum that situated in various sources about him will be appreciated again by examining the poetry that given with no title in the last edition of Nef'i's Divan. The while, old knowledge about him and datum in the poetry will be compared. In this wise some knowledge, questions and problems will be added to his biography.

Key words:

Nef'i, Classical Turkish Literature, İbrahim Pasha, Kaside, Egypt

Nef'î, Klâsik Türk Edebiyatı'nın zirve isimlerindedir. O da birçok büyük şair gibi, geleneğin çerçevesinde kendine has bir üslup yaratabilmiştir. Ancak onun, pek çok değerli sanatkârla paylaştığı bir diğer nokta da, hayat hikâyesi üzerindeki yoğun belirsizliktir.

Büyük şairlerin şöhretleri, hayatları son bulduktan sonra eserleri aracılığı ile nesilden nesile aktarılırken, hayatları hakkında bilinenler buna ters orantılı olarak kayba uğrar. Nef'î'nin şiirlerini neşreden isimlerden EbuZZiya Tevfik, bu konudaki teessürünü dile getirirken, zamanına ulaşmayan bilgilerden ötürü maziye teessüf eder; gelecek kuşakların da kendi nesli hakkında aynı ithamda bulunabileceğini hatırlatır ve şöyle der (1311: 11-12):

“Fikr-i âcizânemce Nef'î gibi bin yılda bir gelen ve mensûb olduğu millete medâr-ı mübâhât olan bir sâhib-kırân-ı ‘irfânun, ‘azamet-i şâ’iriyetini idrâke âsârü kifâyet etmekle berâber, hayfâ ki evâ’il-i ahvâli ‘ummân-ı mechûliyât içinde gâib olup gitmiştir ki, bu da eslâfın kadir-şinâslıktaki mübâlâtsızlığını bizlere vesîle-i

* Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Araştırma Görevlisi.

tasdik olduğu gibi, bizden sonra gelenlere de bizler için aynıyla bu fikri ilkâ edeceğine ıstibâh edilmemelidir.”

Sanatçıların hayat öyküleri, onların eserlerini anlamak için başvurulacak bir kaynak olmak zorundadır. Çünkü sanatçı, yaşayan; yaşadıkça gelişen, yeni yeni tecrübelerle olgunlaşan, fikir değiştiren, kimi zaman eski savunduklarının tam aksini savunan bir varlıktır. Böyle bir varlığın, tek yönde ve tek bir fikir ya da duyuş etrafında değerlendirilmesi, konu hakkında hüküm verenleri yanlışla sürükleyebilir. Klâsik şairlerimiz söz konusu olduğunda, durum daha da müşkül bir hâl almaktadır. Çünkü tezkirelerin yüzü suyu hürmetine, haklarında birkaç satır bilgi bulunan şairlerimizin, hayatları hakkındaki bilgilerin tespiti için eserlerine başvurmak gerekmektedir. Bu anlamda edebî eser, sanatçının bireysel tarihi için yegâne kaynak olarak daha da önem kazanmaktadır. Biz de bu bakış açısıyla çalışmamızda, Nefî Divanı'nın son baskısında yer alan bir kasidesindeki bazı verilerden hareketle, şairin biyografisi ile kaynaklarda “evâ'il-i hâli” hakkında söylenenleri karşılaştıracaktır. Bu esnada, divan baskısında kendisine yer bulan bu şiirin Nefî'ye aidiyetini, şairin üslup özelliklerinden yola çıkarak sorgulayacağız.

1. Nefî'nin Doğum Tarihi Hakkında Söylenenler

Nefî'nin birçok kaynaktan geçen doğum tarihi, doğrudan doğruya bu bilgiyi veren bir vesikaya dayanmaz. Elde edilen tarih, konu hakkında emek sarf eden ve çeşitli kaynaklardaki malûmatı değerlendiren araştırmacıların elde ettiği bir bulgudur. Abdülkadir Karahan yaptığı çalışmalarla ve çeşitli kaynaklardan elde ettiği bilgilerle, Nefî'nin doğum tarihini “1572 yılı etrafı” (1967: 4-5) olarak gösterir. Başka bir çalışmada da aynı delillerle, tarih aralığını “1570 yılı etrafı”na çeker (1986: 6). (MEB) İslâm Ansiklopedisi'nde yazdığı “Nefî” maddesinde ise bu tarih, 1572'dir (1997: 176)¹.

Daha sonra Nefî ile ilgili olarak yazılan biyografilerin, aynı delillere dayanarak verdiği tarih genellikle 1572'dir. Bu tarihe ulaşılırken bazı veriler, mantıksal bir kronoloji çizilerek ortaya konmuştur. Buna göre Nefî, Divan'ında Hafız Ahmed Paşa için yazdığı bir kasidesinde otuz yıldır şiirle uğraştığını bildirmektedir (Karahan, 1967: 4):

Bahâ tahmîn eder bir kimse yok erbâb-ı ma' nâda
Otuz yıldır felek ' ıkd-ı dür-i nazmım mezâd üzre

Hafız Ahmed Paşa'nın vezir-i azamlığa getirilişi 1626 tarihine tekabül eder. Şairin, bu tarihlerde otuz yıldır şiirle uğraştığını söylemesi, dikkatlerin otuz yıl öncesine yoğunlaşmasını gerektirmiştir. Bu tarihin otuz yıl öncesi 1596 tarihidir. Gelibolulu Âli'nin 1591 tarihinde tamamladığı *Mecma'u'l-Bahreyn* adlı eserinde, Nefî'den genç ve zeki bir şair olarak

¹ “Karahan bu bilgileri, 1954 yılında, fakat bu yılın Ocak ayında, ‘Türk Klâsikleri Serisi’nden ‘Nefî’ adlı kitabı yayınladıktan sonra, içinde Ömer Nefî'nin babası ve dedesinin isimleri de geçen Gelibolulu Âli'nin ‘Mecmâ'ül-bahreyn’ adlı yazma eserinden elde etmiştir (Aydın, 1989: 165).” Karahan, Âli'nin söz konusu eserindeki bilgileri elde etmeden önce de 1572 tarihini savunmuştur. 1954 yılındaki basılan kitabın ikinci baskısı Varlık Yayınları'ndan 1967 yılında çıkmıştır. İkinci baskıda, daha önceki görüşlerinin Âli tarafından desteklendiğini de kitaba eklemiştir (s.4): “Hülasa sebepler bize Nefî'nin doğumunu 980/1572 sınırlarına almakta haklı olduğumuz gösterecek kuvvettedir.”

bahsedilmektedir². Buradaki “genç” tabiri, “yirmili yaşlar” olarak yorumlanmış ve 1591 yılından 15-20 yıl öncesine gidilerek “1572 sınırı”na varılmıştır (Karahana, 1967: 4-5).

Hesaplama, Hafız Ahmed Paşa’ya yazılan kasideden hareketle otuz yıl öncesine gidildiğinde varılan tarihle (1596), *Mecma’u’l-Bahreyn*’in yazılış tarihi arasındaki (1591) beş (5) senelik fark, hemen dikkati çekmektedir. Ayrıca, “genç” sözcüğünün, doğrudan yirmi yaşı çağrıştırması ve 1591 yılı taban alınarak tam olarak yirmi yıl öncesine gidilmeye çalışılması da bazı şüpheler doğurmaktadır. Burada delil olarak gösterilen “Otuz yıldır felek ‘ıkd-ı dür-i nazmım mezâd üzre” beytinin, 1572 tarihinin elde edilmesinde herhangi bir şekilde hesaba katılmadığı da görülmektedir. Beyitteki “otuz yıl” ibaresinin kesin tarih belirtmekten uzak, yuvarlama söyleyiş olduğu, hesaplama yapanlarca da kabul edilmiş olsa gerektir.

Nef’î’nin doğum tarihi hakkında verilen tarihlerden bir diğeri Ziyaeddin Fahri’ye aittir. Onun verdiği H. 990 (M. 1581) tarihini Cemil Çiftçi gerçekçi bulmaz³. Yukarıda bahsedilen karineyle çağdaş kaynaklar söz birliği ile 1572 tarihini kabul etmiş görünmektedir⁴. Yalnız Namık Açıköz, -o da büyük bir ihtimalle aynı karinelerle- 1575 yılını muhtemel doğum tarihi olarak verir (1999: 13).

2. İbrahim Paşa Övgüsü ve Kasidenin Nef’î’ye aidiyeti

Nef’î Divanı’nın 1993 yılında Metin Akkuş tarafından hazırlanan neşrinde mevcut bir kaside, Nef’î’nin doğum tarihi ve gençlik dönemi (evâ’il-i hâli) hakkında bazı soruları ve sorunları akla getirmektedir. Divanda başlıksız olarak verilen bu manzumenin Nef’î’ye aidiyeti durumunda, onun hakkında söylenenlere biraz malûmat ve birkaç soru cümlesi eklemek gerekecektir. Şiirdeki verilerden hareketle, Nef’î’nin biyografisine dair bir şeyler söyleyebilmek için, evvela şiirin Nef’î’ye ait olup olmadığının kesin bir biçimde ortaya konması gerekmektedir.

Metin Akkuş’un doktora tezinde yer alan 42 beyitlik bu şiir, Naimüddin Seyyid’in “Nef’î’nin Bilinmeyen Kasideleriyle Diğer Manzumeleri (1953: 125-147)”⁵ adlı makalesinde de bulunmaktadır. Seyyid Naimüddin, şiiri, Süleymaniye Kütüphanesi Esat Efendi Bölümü 2701 numarada kayıtlı nüshadan aldığını söylemiştir (1953: 132). Aynı nüsha, Metin Akkuş’un tezinde nüsha grupları içinde, VI. grupta gösterilmiştir (1993: 79). Akkuş ise, hazırladığı divan metnine söz konusu şiiri -II. grubun temsilcisi olan- Topkapı Sarayı Müzesi Kitaplığı Hazine 960 numaralı nüshadan hareketle eklemiştir (1993: 50). Yani şiir, hazırlanan

² “از تلامذ ما درر ادا غزل سراى موصوف الذکا مخدوم معلوم ذوى النهى نفعى عمر” şeklinde verilen (Ocak, 1991: 1) ibarenin manası şudur: “Bizim öğrencilerimizden cevher gibi değerli, zekâ mahsulü gazeller söyleyen, akıllı Nef’î Ömer Bey...”

³ “Kaynaklarda, Nef’î’nin doğum tarihi hakkında kesin bir ifade kullanılmazken Ziyaeddin Fahri, şairin h. 990 yılında doğduğunu belirtmektedir. Hangi kaynağa istinaden böyle kesin bir tarih verdiğini bilmiyoruz. Kanaatimiz odur ki Nef’î, bu tarihten en az on beş yıl önce doğmuştur (Çiftçi, 1993: 355).

⁴ Nef’î’nin doğum tarihini 1572 olarak veren araştırmalardan bazıları: Fatma Tulga Ocak, *Nef’î ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri*, Ankara 1991, s. 1-2; Cemil Çiftçi, *Maktul Şairler*, İstanbul, 1997, s. 354; Metin Akkuş, *Nef’î Divanı*, Ankara, 1993, s. 13, *Büyük Türk Klâsikleri*, c. V, İstanbul, 1978, s. 105. Halûk İpekten, *Nef’î Hayatı Sanatı Eserleri* (1996) adlı eserinde Nef’î’nin doğum tarihine herhangi bir şekilde değinmez. *Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü* (Necatigil, 1975: 203), *Sihâm-ı Kazâ* (Akkuş, 1998:96) ve “*Bir Kaside İki Şair: Nef’î-Cevrî*” (Köksal, 2005: 69) adlı çalışmalarda, 1572 tarihinin kesinlik ifade etmediği soru işareti ile belirtilmiştir.

⁵ Ayrıca bkz. Metin Akkuş, *Nef’î Divanı’nda Metin Tenkiti Öncesi Nüshalar Şeceresinin Tesbiti Üzerine*, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.1, S.1, s. 63-89.

şecerede gösterilen IV. grup dışındaki nüshalardan en az birinde daha mevcuttur. Kaside şudur⁶:

Merhabā ey şafder-i kāmīl vezīr-i kām-yāb
Şāhib-i sulţān-ı ʿālem dāver-i ʿāli-cenāb

Merhabā ey mesned-ārāy-ı serīr-i ʿadl ü dād
Aşaf-ı Cem-pāye paşa-yı ʿadālet-iktisāb

Merhabā ey meclis-efrūz-ı harīm-i luţf u cūd
Revnağ-efzā-yı bisāţ-ı hayr u ihsān u şevāb

Sen şafā geldüñ kudūmuñdan şafā kesb etdi halk
Oldılar Mışr ehli yūmn-i mağdemūñle behre-yāb

Nāmuñ İbrāhim Paşa olduğı için* gālibā
Verdi taht-ı Yūsufa zātuñla* Mevlā ferr ü tāb

Saña teslīm eyledi gerden-keşān-ı Mışrı çün
Kıldı emrinde işābet Husrev-i mālīk-riķāb

Hāğ budur kim saña iķbāl eyleyelden oldı hep
Vazʿ-ı devrān-ı felek mağbūl-ı taḅʿ-ı şeyḫ ü şāb

Düşdi hāk-i Mışr u āb-ı Nīle zıll-ı refʿ etūñ*
Āb-ı Kevşer oldı anuñ hāki güyā müşk-i nāb

Lāyık-ı şadr-ı vezāret olduğıñ ʿālem bilür*
Çarḫ eder ol luţfi bir gün ʿāleme bī-irtiyāb

Ġayrılar tutmaz yerūñ dīvān-ı şāhīde senūñ
Hīç olur mı gökde hūrşīde kâmer nāʿib-menāb

Sen o mihr-i āsmān-ı baht u devletsin bu gün
Zāhir eyler perteviñ her zerreden bir āftāb

Baht-ı bīdāruñ ne mümkindür ki meyl-i hūāb ede
Gerçi her şeb çarḫ eder hāzır mūnağkaş cāme-hūāb

⁶ Transkripsiyonlu olması nedeniyle popüler neşirdeki değil, tezdeki metin tercih edilmiştir (Akkuş, 1991: 416-419.) Seyyid Naimüddin (1953: 125-147)'in makalesindeki farklı okumalar aparatta gösterilmiştir. Transkripsiyon tercihlerindeki farklılıklar gösterilmemiştir (rebāb>rübāb gibi).

* olduğı için : olduğıçün

* zātuñla : rāyuñla

* refʿ etūñ : rākıbuñ

* vezāret olduğıñ ʿālem bilür : vezāretsin bilür ʿālem tamām

Etse deryâlar n'ola keff-i yeminünden su'âl
Sen тұrurken cūd u ihsāna yemin etmiş şehâb

Āb-1 luţf u āteş-i qahruñ kifāyet etmese
Devlet-i 'Oşmāniyān bulmazdı böyle āb u tāb

Luţf u qahruñ birbirin müstelzim olursa* n'ola
Eksük olursa ger biri çarha ererdi inqılāb

Hışmuñ ol ğāyetdedür kim āb-1 luţfuñ ermese
Āteş-i qahruñ ederdi şevr-i gerdūmı kebāb*

Luţfuñ ol ğāyetdedür kim nār-1 qahruñ olmasa
Cūy-1 elţāfuñ ederdi delv ü hūtı ğarq-1 āb

Lāzım oldukça eger sen bir tedārük kılmasañ
Bugün* olurdu mu'atţal kārgāh-1 nüh-ķıbāb

Tahtını berbād eder miydi Süleymānuñ felek
Olsa ger Āşafda böyle re'y ü tedbīr-i şavāb

Feyz-i ihsān-1 kefüñ eyler kifāyet 'āleme
Aķmasa ger çeşme-i mihr olsa deryālar serāb

Çarķ ederdi cūy-bār-1 tığuñ* üstinde ķarār
Ber-ķarār olsa eger āb-1 revān üzre ğabāb

'Ālemi āvāze-i 'adlıñ tūtaldan ğavf edüp
Perdeden çıķmaz 'arūs-1 nağme-i çeng ü rebāb

Her kaçan olsa ğulām-1 kevkeb-i bahtuñ süvār
Birbirinden evvel ihzār etmege eyler şitāb

Hāle bir tavķ-1 muraşsa' kehkeşān bir sīm-raht
Çarķ bir dikme abāli* māh-1 nev zerrīn-riķāb

* olursa : olmazsa

* Bu beyit Naimüddin'in neşrinde yok.

* bugün : bir gün

* tığuñ : tığın

* abāli : abāyı

Bir aşıdeyle* anā' at etmedi medhūñde dil
Şafha-i hātırdan etdim bir azel de intiab

Dürr-i mengūşuñla rūyuñ deñlü bulmaz nūr* u táb
Zühre ger olsa felekde gūşvār-ı āftáb

Devr ederler bī-arār olup cihānı rüz u şeb
Hep esīr-i táb-ı rūyuñ āftáb u māhtáb

Dil nice nerm olmasun girdükçe bezm-i hūsnūñe
Gerdenūñ sīmīn sūrāhī leblerūñ la' līn-şarāb

Hāleler* zībā yaraşmış leblerūñde cābecā
Ha bu kim hūb imtizāc etmiş şarāb u hābb-i nāb

Derlese rūyuñ ha-ı müşgīñ anı hoş-büy eder
Hūb olur ger perveriş bulsa benefşeyle* gülāb

İhtiyār etsün saña ul olmağı Nef' ī gibi
Her kim isterse naşīb-i kāmranīden nişāb

Serverā haā ki lufuñ eyledi ihyā beni
İltifātuñla henüz oldum felekde behre-yāb

Hayme-i āmāli urdurmazdı baña rūzgār
Rişte-i lufuñdan olmasa aña* mukem tınāb

Kevkebūm menhūs u batum şūm idi bu āna dek
Hayra tavīl etdi lufuñ ekmez oldum ıztırāb

Tālī' ümle her zamān bir cins idi bāzārımız
Ben maabbet 'arz ederdüm ol baña zecr ü 'itāb

ar bir āh eylesem biñ cevri ederdü cānuma
Biñ su'āl etsem nücūma biri vermezdi cevāb*

* aşıdeyle : aşıde ile

* nūr-ı : ferr-i

* hāleler : hāller

* benefşeyle : benefşe ile

* aña : eger

* Bu beyitten sonra Naimüddin neşrinde şu beyit vardır:

Seyrümüz ıkmağa az almışdı ar-ı dün ile

Dūd-ı āh idi hemān mābeynümüzde bir hicāb

Haḫḫa yüz minnet ki oldum ol felâketden ḫalâş
Eyledüm sulṭānuma ihlâş ile çün intişâb

Çehre-i iḫbâl ü baḫtum oldu tâbân gün gibi
Râm olup açsa n'ola dūşize-i devrân* niḫâb

Cân u dilden baña vâcibdür du'ân etmek senün*
Haḫdan ümîdüm budur ede du'âmı* müstecâb

Günbegün olsun teraḫḫîde celâl ü şevketün
Eylesün maḫşûdını herkes tapuñdan iktisâb

Sen civân-baḫt ol felek pîr olduğınca dembedem
Baḫtuña olsun müyesser revnaḫ-ı 'ahd-i şebâb

Haşmınuñ Haḫ ḫâne-i cismini vîrân eylesün*
Eylesün ma' mûre-i ḫalbin ḫarâb-ender-ḫarâb

Başlıktan yoksun bu kaside, gerçekten Nef'î'ye mi aittir?

Bu soruya cevap aranırken, Sayın Doç. Dr. M. Fatih Köksal'ın “Bir Kaside İki Şair: Nef'î-Cevrî”⁷ adlı makalesinde denemiş olduğu bazı yöntemler esas alınmak ve ilgili şiirdeki hususlara göre bazı ilaveler yapılmak suretiyle bir üslup sınaması denenmiştir. Söz konusu makalede, eldeki metne “maddî deliller” ve “dil, üslup ve çeşitli tercihlerin ortaya koyduğu deliller” şeklinde iki yaklaşım uygulanmıştır. İbrahim Paşa övgüsünün Nef'î'ye aidiyeti hususundaki maddî delil, yapılan doktora tezinde ve ilgili makalede, bu şiirin divan nüshalarında yer alması olarak sunulabilir⁸. Nef'î'ye izafe olunan İbrahim Paşa övgüsünde, “Nef'î” mahlası geçmektedir. Kaynaklarda “Nef'î” mahlası ile şiir yazan ikinci bir şair bulunmaması da, eldeki şiirin Nef'î'ye ait olabileceğine delalet edebilecek bir durumdur.

Mevcut metne, üslup ve dil özellikleri açısından yaklaşıldığında şu sonuçlara ulaşılabilir:

a. Nef'î'nin kasideciliğinin önemli özelliklerinden birisi, bölümlerden oluşan ve belli bir kompozisyon dahilinde yazılan kaside nazım biçiminde, anlatmak istediğine uygun bazı tasarruflarda bulunmasıdır. Sözelimi, “Nef'î'nin kaside başında bir nesib veya teşbib bulunması gerektiği hususundaki klâsik görüşe de aldırmadığı zamanlar çokçadır. Bazı

* devrân : devlet

* du'ân etmek senün : du'â-ı devletün

* du'âmı : du'âyı

* eylesün : eyleyüb

⁷ M. Fatih Köksal, *Türklük Bilim Araştırmaları*, S. 4 (1997), s. 191-202 ve *Klâsik Türk Şiiri Araştırmaları*, Ankara, 2005, s.68-80.

⁸ Metin Akkuş'un tezinde, ilgili nüshanın tavsifi s. 69-70'te verilmiştir. Ayrıca, İbrahim Paşa övgüsünün alındığı nüsha temsilcisi olarak verilen Topkapı 960 yazması ile ilgili şu ibare bulunmaktadır (s. 83): “İkinci grup temsilcisi, istinsah tarihi olmamakla birlikte 1041 tarihli bir temellük mülküne sahiptir. Temsilciliğini yaptığı diğer nüshalar arasında en eski ve tama yakın bir nüshadır. Eserin sayfa kenarındaki kayıtlardan mukabele edildiği anlaşılmaktadır.”

kasidelerinde doğrudan doğruya mevzua girmektedir. Girizgâhsız söze başladığı olur (Karahan, 1967: 30).” Nef’î, kaside nazım biçiminin kimi kompozisyon özelliklerini kendi meşrebine uygun olarak değişikliğe uğratar. İbrahim Paşa için yazılan kasidenin de doğrudan övgü ile başladığı görülmektedir.

Nef’î, doğrudan konuya girdiği kasidelerinde belirli söz kalıplarından istifade eder. Böyle başlayan kasidelerinde, kasidenin yazılmasına neden olan durum doğrudan söylenir. Bir iddia, bir mübalağalı başlangıçtan sonra; bu iddiayı destekleyen durum ve olaylar açıklanır. Kasidelerinin başında bulunan şu formeller, başlangıcın ne şekilde yapıldığını da ortaya koyar mahiyettedir: merhabâ (3), bârekallâh (4), teâlallâh (3), âferîn (2), şükr kim (2), zihî (6), hamdülillâh (3).

Nef’î, İbrahim Paşa övgüsüne “merhabâ” sözcüğü ile başlamıştır. Divan’da aynı ibare ile başlayan iki kasideden biri Mevlâna övgüsünü için, diğeri ise Sultan IV. Murad’ın Edirne’ye gelişi üzerine yazılmıştır. Bir devlet büyüğünü karşılamak için yazılan iki kaside olarak karşımıza çıkan Sultan Murad ve İbrahim Paşa övgülerinin başlangıcındaki benzerlik dikkate değerdir:

İbrahim Paşa için:

Merhabâ ey şafder- kâmil vezîr-i kâm-yâb
Şâhib-i sultân-ı ‘ âlem dâver-i ‘ âli-cenâb

Sultan Murad için:

Merhabâ ey pâdişâh-ı ‘ âdil-i ‘ âlî-nijâd
Oldı teşrîfiñle şehri Edrine reşk-i bilâd

b. “Nef’î’de şiirlerin beyit sayısı ile ilgili olarak da tercihler yakalamak mümkündür (Köksal, 2005: 76).” Kasidelerindeki ortalama beyit sayısı 54 olan Nef’î’nin, İbrahim Paşa övgüsü 42 beyittir. Kasidelerinde sözü, bir şekilde kendisine mutlaka getiren Nef’î, rakiplerine duyduğu kini ve onlardan üstün olduğu iddiasını neredeyse her kasidesinde ifade ederken; incelemeye alınan şiirde bu husus göze çarpmamaktadır. Bu durumu, metnin bir “erken dönem Nef’î şiiri” olmasına bağlayabiliriz. Kendisine intisap edip de “senâ-hân”ı olabileceği bir hâmî arayışında olan genç şairin; henüz rakipleri peyda olmamıştır. Onun henüz, şiir konusunda büyük iddialar güdecek, büyük bahislere girişecek bir şöhreti yoktur. Bu nedenle İbrahim Paşa’ya yazdığı kasidede, İlyas Paşa övgüsündeki gibi Mantıkî’yi kötüleyen beyitler⁹ ya da Husrev Paşa övgüsündeki gibi kendini göğe çıkaran övünmelerden¹⁰ eser yoktur. Bu gibi kısımlar, yekûndan düşüldüğünde, 42 beyitlik manzumenin de, Nef’î’nin beyit seçimi konusundaki tercihini yansıtabilecek bir metin olduğu yargısına varılabilir.

c. “Nef’î üslubunun çok önemli bir tarafı da mübalağada ‘iğrak’, hatta ‘guliv’ ölçüsünde ileri gitmesidir (Köksal, 2005: 77).” Şairin bu özelliğini, İbrahim Paşa övgüsünde gayet net bir şekilde görebilmekteyiz. Nef’î, hayal gücünün kendisine bahşettiği sınır tanımaz mübalağayı, mevcut şiirde de kullanmaktadır. İbrahim Paşa övgüsünün, erken dönem Nef’î

⁹ Baña ‘ âmî diyen bâtil ne herze yer köpek câhil
Edebe ol daği zu‘ munca şâhib-ı tab‘ u mollâdır (Toplam 5 Beyit)

¹⁰ Benim ol şâ‘ ir-i sihr-âver-i mu‘ ciz-dem kim
Reşk ederler sözüme nâdire-sencân-ı hikem (Toplam 6 beyit)

şiiri olduğuna işaret eden mübalağa ile ilgili bir nokta şudur ki, eldeki metinde mübalağalar hep memduh üzerine kurulmuştur. Şairin, manzumeyi yazdığı dönemde, “da’vâ-yı şîr” gütmediği ve şairlik iddiasında büyük bahislere girişmediği görülmektedir. Halbuki Nef’î’nin, şeyhülislâmlar dışındaki devlet adamlarına yazdığı bütün kasidelerinde bu türden iddialar bulunmaktadır. Büyük şairin, adı ile özdeşleşen mübalağalı ifadelerin prototipi, eldeki metinde mevcuttur. Nef’î, kasidesinin sekizinci beytinde, memduhun Mısır toprağına ve Nil Nehri’ne düşen merhamet gölgesinin; toprağı miske, Nil’in suyunu da ölümsüzlük suyuna çevirdiğini söyleyerek, mübalağalar zincirinin ilk halkasını oluşturmuştur:

Düşdi h̄āk-i Mıṣr u āb-ı Nīle zıll-ı ref’etūñ
Āb-ı Kevşer oldı anuñ h̄āki gūyā müşk-i nāb

İlerleyen beyitlerde, Paşa’nın cömertliğini bulutlarla kıyaslayan Nef’î, mübalağanın “gulüv” rütbesini memduhun lutfu ve kahrından bahseden beyitlerde ortaya koyar. Ona göre, Paşa’nın kahrı ve lutfu birbirinin tesirini teskin eden iki unsurdur. Öyle ki lutfunun suyu ermeseyse, Paşa’nın kahr ateşinden felekteki boğa burcunun boğası kebab haline gelir; öyle ki kahrının ateşi olmasa, memduhun lutfunun feyzi kova ve balık burçlarını suya boğar:

Hıṣmıñ ol gāyetdedir kim āb-ı luṭfuñ ermeseyse
Āteş-i ḳahrıñ ederdı şevr-i gerdūñ kebab

Luṭfun ol gāyetdedir kim nār-ı ḳahrıñ olmasa
Cūy-ı elṭafın ederdı delv ü hūti ḡarḳ-ı āb

Memduhun elinin bereketi, sevgi çeşmesi akmayıp denizler kurusa da; bütün âlemin su ihtiyacını karşılayacak kadardır:

Feyz-i iḥsān-ı kefiñ eyler kifāyet ‘āleme
Aḳmasa ger çeşme-i mihr olsa deryālar serāb

Paşa’nın adaletinin sesi bütün dünyayı kaplamıştır. Öyle ki korkudan çeng ve rebabın nağmesinin gelini, örtü (=perde)sinden çıkmamaktadır:

‘Ālemi āvāze-i ‘adlūñ ṭutaldan ḳavf edüp
Perdeden çıkmaz ‘arūs-ı nağme-i çeng ü rebāb

Güneş ve ay, memduhun yüzünün ışığına köle oldukları için, sebat edemeyip gece gündüz dünyayı devretmektedirler:

Devr ederler bî-ḳarār olup cihāñi rüz u şeb
Hep esīr-i tāb-ı rüyuñ āftāb u māhtāb

ç. “Nef’î’nin kasidelerinin en mühim üslup özelliklerinden biri de “ben-merkezli” bakış açısıdır. Bu da hâliyle dile yansımakta ve “ben” kelimesinin lafzen de sayısını artırmaktadır (Köksal, 2005: 78).” İncelemeye tutulan kasidede “ben” zamiri ve bu zamiri ifade eden iyelik ve şahıs eklerinin toplamı, 22 sayısını vermektedir. Nef’î Divanı’nda her kaside için aynı oran: 23,5 olarak tespit edilmiştir (Köksal, 2005: 78). Sayıların birbirine yakınlığı dikkat çekicidir. Nef’î, hâlini memduha sunmak ve sözü kendisine getirmek için

özel bir çaba sarf eder. Peygamber övgüsünde dahi, “sözüm” gibi bir redif seçen ve bu redifin imkânları ile her beyitte sözü kendisine getirmeyi amaçlayan Nef’î’nin, kasidelerini bir devlet adamını değil, kendisini övmek amacıyla yazdığı dahi söylenir¹¹.

İbrahim Paşa övgüsünde Nef’î’nin kendisinden bahsetme nedeni, övünmek değil; içinde bulunduğu güç durumu beyan etmektir. Talihten bir türlü umduğunu bulamayan “genç” şair, kendisini gözetecek bir hâmî bulduğuna inanmaktadır. Söyledikleri, daha önce bir devlet büyüğünden yardım görmediğini düşündürmektedir:

Serverâ haqqâ ki luṭfuñ eyledi iḥyâ beni
İltifâtuñla henüz oldum felekde behre-yâb

Aşağıdaki beyit de, taleplerinin daha önce karşılıksız kaldığını göstermektedir:

Çarḥ bir âh eylesem biñ cevri ederdî cânuma
Biñ su’âl etsem nücûma biri vermezdi cevâb

Hâsılı Nef’î, bu kasidesinde de sözü bir şekilde kendisine getirmiştir. Şiirde sözü kendisine getirme ve övünme alışkanlığının ilk numuneleri, bu şiirde mevcuttur.

d. “Kasidelerinde dua bölümüne geçilirken Nef’î’nin mutlaka, “başla duâya”, “söz tamâm oldu duâ etsem n’ola”, “hatm eyle duâ ile” vs. gibi kalıplaşmış diyebileceğimiz ibareleri tercih ettiği ve istisnasız bütün kasidelerinde “duâ” kelimesini lafzen kullandığı görülmektedir (Köksal, 2005: 75).” Söz konusu şiirde de bu yargıya istisna oluşturacak herhangi bir durum söz konusu değildir. Dua bölümüne geçişte Nef’î, aşağıdaki girizgâhı kullanmıştır:

Cân u dilden baña vâcibdür du’ân etmek senün
Haḫdan ümmîdüm budur ede du’âmı müstecâb

Yukarıda değinilen hususlar, şiirin Nef’î’ye ait olduğunda herhangi bir şüpheye yer bırakmamaktadır. Gerek diğer kasidelerinde görülen mübalağalar ile eldeki şiirde görülen mübalağalar arasındaki nitelik farkı, gerekse “ben”in övünme değil de şikâyet amaçlı ön plâna çıkarılması gibi özellikler de; şiirin, Nef’î kasideleri kronolojisinde, onun erken dönem şiirleri arasında değerlendirilebileceğini haber vermektedir.

3. Kasidede Övülen İbrahim Paşa’nın Kimliği

Kaside, nazımda övülen kimseye hitap mahiyetindeki “merhabâ” sözcüğü ile başlamaktadır. Kasidenin devam eden beyitlerinde görüleceği üzere bu hitap, “hoş geldin” anlamına gelecek biçimde de kullanılmıştır¹². Dördüncü beyitteki “safâ geldin” sözü ile bu durum, katiyet kazanmaktadır. Aynı beyitte, karşılamanın ve hitabın, bir zatın Mısır’a teşrifi nedeniyle gerçekleştiği söylenmektedir:

¹¹ “... Nef’î padişahı, vezîri, müftiyi vb. değil kendisini medh etmekte, onlardan değil kendisinden bahsetmektedir (Çavuşoğlu, 1991: 84.)”

¹² merhabâ: ... 3. nazımda övülen kimseye hitap olarak kullanılır. (Devellioğlu, 1999: 620) Şiirin bir karşılama vesilesiyle yazıldığı göz önünde bulundurulursa, “merhabâ” sözcüğünün, şuurlu bir şekilde seçildiği anlaşılabilir.

Sen şafâ geldüñ kudūmuñdan şafâ kesb etdi halk
Oldılar Mısr ehli yümn-i maqdemünle behre-yâb

Bazı beyitlerdeki diğer ifadelerden de şiirin, Mısır'a gelen birisine hitaben yazıldığı anlaşılmaktadır. Beşinci beyitteki *taht-ı Yūsuf* lafzı, altıncı beyitteki *Saña teslīm eyledi gerden-keşân-ı Mısrı çün mısraı*, sekizinci beyitte geçen *Düşdi hâk-i Mısr u âb-ı Nîle zıll-ı ref'etüñ* cümlesi; şiirde, memduhun Mısır'a gelişini haber veren diğer ibarelerdir. Bu bilgiler, Nef'î'nin, Mısır'da bulunduğunu ve Paşa'nın teşrifine bir kudūmiye sunduğunu açıkça ortaya koymaktadır. **Nef'î'nin Mısır macerası, herhangi bir kaynakta yer almamaktadır.**

Şiir, başlıksız olmasına rağmen, sunulduğu kişinin adını vermektedir. Beşinci beyitte Mısır'a teşrif eden zatin, İbrahim Paşa olduğunu öğreniyoruz:

Nāmuñ İbrāhim Paşa olduğı için gālībā
Verdi taht-ı Yūsufa zātuñla Mevlā ferr ü táb

Bu iki delil ile kasidenin, İbrahim Paşa'nın Mısır'a teşrifi nedeniyle yazıldığını söyleyebiliriz. Kasideye yer veren kaynaklarda, konu ile ilgili herhangi bir ayrıntıya tesadüf edemedik. Akkuş'un tezinde, yukarıda "İbrahim Paşa" adının verildiği beyit alıntılanarak, bu beytin ifade ettiği üzere, şiirin İbrahim Paşa vasfında yazıldığı belirtilmiştir (1991: 50-51). Nef'î'nin, kasidelerinde yer bulan tarihsel hadiselerin tespiti üzerine yapılan bir yüksek lisans tezinde ise, İbrahim Paşa hakkında yazılan söz konusu kasideden dolayı bir başlık açılmış, ancak bu zat hakkında bir bilgi edinilemediği dile getirilmiştir. Yalnız, İbrahim Paşa'nın Mısır Valiliği yapmış III. vezirlerden olduğu eklenmiştir (Gündüz, 1998: 90)¹³. Naimüddin Seyyid, kasidedeki İbrahim Paşa'nın 1031'den 1032'ye kadar, Sultan Mustafa devrinde Mısır Valisi olan İbrahim Paşa vasfında yazılmış olabileceği tahmininde bulunmuştur (1953: 132).

Kasidenin Nef'î'ye ait olması durumunda, onun Mısır'da bulunduğunu ve Mısır'a teşrif eden bir paşaya kaside sunduğunu kabul etmek gerekir. Bir diğer önemli husus da, kaynaklarda yer almayan bu Mısır macerasının, hangi tarihler arasında gerçekleştiğidir. Bu da, İbrahim Paşa olarak adı geçen kimsenin, kim olduğunun ve Mısır'a gidiş tarihinin tespitini önemli bir hâle getirmektedir.

Diğer ifadelerden daha açık bir ifade kullanan Naimüddin Seyyid'in dikkat çektiği İbrahim Paşa'nın, konu edinilen şiirdeki kimse olması muhtemel görünmemektedir. Nef'î, 1031-32 (1621-23) tarihleri arasında bir Mısır seyahati yapsa idi, Edirne'deki sürgün yılları gibi bu durumu şiirlerine yansıtırdı. Verilen tarihler arasında şairliğini göstermiş, diğer şairlerle ağız dalaşına girmiş olan Nef'î'nin, bu dönemde bir vezire yazdığı şiire, rakiplerini, düşmanlarını ve övünmelerini eklememesi beklenemezdi. İbrahim Paşa övgüsünde daha çok, kendisini ispatlamaya çalışan bir gencin kaderden serzenişleri öne çıkmaktadır. Ayrıca 1621-23 yılları tam da Gürcü Mehmed Paşa'nın sadrazam olduğu döneme rastlamaktadır. Bu

¹³ "Nef'î'nin sadece bir kaside sunduğu İbrahim Paşa, Mısır valiliği yapmış olan III. vezirlerdendir. Hakkında kaynaklardan bilgi edinemediğimiz İbrahim Paşa'nın vezirlikle Mısır valiliğine atandığını Nef'î'nin ilgili kasidesinden öğrenmekteyiz." (Gündüz, 1998: 90). Metin Akkuş tarafından hazırlanan doktora tezinde de yalnızca şu ifade yer alır (1991: 50-51): "61. kaside;

Nāmuñ İbrāhim Paşa olduğı için gālībā

Verdi taht-ı Yūsufa zātuñla Mevlā ferr ü táb

beytinde ifade edildiği gibi, vezir İbrahim Paşa vasfındadır."

dönemde Nef'î, kendisi hakkında idam fermanı çıkarmaya çalışan Gürcü Mehmed Paşa'ya iki uzun hiciv manzumesi yazmıştır. Can derdine düşen, Paşa'nın kendisine ettiği zulümlerle uğraşan şairimiz, onun sadrazam olduğu dönemdeki Sultan'a da, isabetsiz bir atama yaptığı için ithamlarda bulunur. Sihâm-ı Kazâ (Akkuş, 1998: 156-157)'dan alınan aşağıdaki beyitler, Gürcü Mehmed Paşa'nın sadrazam olduğu dönemde iki defa tahta geçtiği hâlde, yokluğu ile varlığı bir olan Sultan Mustafa¹⁴,ya da gönderme yapmaktadır:

Ne güne kaldı meded Devlet-i Âl-i 'Osmân
Hey yazuk hey ne musîbet bu ne mâtem a köpek
...
Sen kadar düşmen-i devlet mi olur a hınzîr
Ne turur saltanatın sâhibi bilsem a köpek

Ayrıca Nef'î, devrini telâkki ettiği üç sultandan, Gürcü Mehmed Paşa'ya yazdığı hicivde, yalnız ikisinden bahsetmektedir. Şiirde, Paşa'nın sadaret makamına geldiği tarihlerde tahta geçen Sultan Mustafa hesaba katılmamıştır. Beyitlerin, görülen geçmiş zamanla yazılması da şairin, I. Ahmed'den ve II. Osman'dan gördüğü ihsanı aradığını, yeni Sultan'dan herhangi bir iltifat görmediğini de haber vermektedir (s.153):

İki sultân-ı âlî-şân ki fahr eyler vücûdıyla
Gerek tâc-ı şehenşâhî gerek taht-ı cihânbanî

Görürdüm her kasîde söyledikçe her birisinden
Hem istihsân u hem ihsân u hem lutf-ı firâvânı¹⁵

Bu delillerden hareket ederek diyebiliriz ki Nef'î, Sultan I. Mustafa döneminde atanmış bir kimseyi överken, hiç kaside sunmadığı, sultandan saymadığı, hatta yeri geldikçe ithamlarda bulunduğu I. Mustafa hakkında:

Saña teslîm eyledi gerden-keşân-ı Mısrı çün
Kıldı emrinde işâbet Husrev-i mâlik-riqâb

beytindeki iltifatı söylemiş olamaz.

Kâmûsu'l-A'lâm'da "İbrahim Paşa" başlığı altında verilen 37 farklı zat bulunmaktadır. Nef'î'nin, XVI. asrın ikinci yarısını idrak ettiği kabul edildiğinde, Mısır'a görevlendirilen İbrahim Paşa'nın, Sultan III. Murad'ın kızı ile evlendiğinden ötürü "Damat İbrahim Paşa" olarak bilinen zat olması daha muhtemel görünmektedir. Ayrıca ilerde değinilecek hususlar da bu görüşü destekler mahiyettedir.

Devrin tarih yazarları tarafından Bosnalı olarak tanıtılan Damat İbrahim Paşa¹⁶, 1579 yılında yeniçeri ağalığı ile saraydan çıkmıştır. 1581'de Rumeli Beylerbeyi olan Paşa, "991

¹⁴ "Mustafa aynı zamanda aklen de malûdü. Ahmed'in çocuğu doğduğu vakit Mustafa'yı öldürtmek istediye de Mustafa'nın aklen hastalığı sebebiyle menedildi (Uzunçarşılı, 1977: 584.)"

¹⁵ Nef'î, aynı şiirin devamında, bahsettiği "iki sultân-ı âlişân"dan birinin II. Osman olduğunu açıklar. Pek çok ihsanını gördüğü Sultan Osman'ın öldürülüşü hakkında tek söyledikleri de bundan ibarettir:

Cihânı tutdı serâser şöhret ü şânı
Egerçi hutbeden tarh etdiler Sultân 'Osmânı

Diğer Sultan'ın hiç kaside sunmadığı I. Mustafa değil de, 8 kaside sunduğu I. Ahmed olduğu aşikârdır. Özetle Nef'î, Sultan I. Mustafa'yı -bazı Osmanlı tarihçileri gibi- sultandan bile saymamaktadır.

[M.1583]'de Mısır valisi olup, Mısır'da bazı ıslahat icrasıyla beraber, asayişini temin" etmekle görevlendirilmiştir (Şemseddin Sami, 1302: 555). Kılıç Ali Paşa refakatinde İskenderiye'ye gönderildikten kısa süre sonra İstanbul'a çağırılarak, payitahtta Sultan III. Murad'ın kızı Ayşe Sultan'la evlendirilmiş, ardından ikinci vezirlik makamına getirilmiştir (Uzunçarşılı, 1977: 351). Çeşitli nedenlerle iki defa sadrazamlığı elinden kaçıran İbrahim Paşa, nihayet 1597 yılında veziriazam olmuştur. Bu makamdan iki defa azlolunan Paşa, 1599'da üçüncü defa sadaret görevine getirilmiştir. Macaristan'la sürdürülen mücadelelerin neticelendirilmesi çalışmaları esnasında (10 Temmuz 1601) Belgrad'da vefat etmiş ve bir hanedan mensubu olarak Şehzade Camii'ne defnedilmiştir. *Peçevî Tarihi*'nde bu devlet adamının ruhsal portesine dair tafsilatlı anlatılar mevcuttur¹⁷. Peçevî'nin, Paşa'nın ruhsal haletindeki tezatlar üzerine söyledikleri göz önüne getirildiğinde, Nefî'nin, onun hakkında söylediklerinde Paşa'nın bu hususiyetini gözettiği görülebilir. Nitekim Peçevî'nin "...uygunsuz davranışları yok değildi. Her şeyden önce sebatsız ve hareketlerinde dengesiz idi" dediği Paşa hakkında Nefî, daha sanatkârane bir tavır sergilemektedir:

Âb-ı luğf u âteş-i qahruñ kifâyet etmese
Devlet-i 'Oşmâniyân bulmazdı böyle âb u tâb

Luğf u qahruñ birbirin müstelzim olursa n'ola
Eksük olsa ger biri çarha ererdi inşılâb

Hişmuñ ol gâyetdedür kim âb-ı luğfuñ ermese
Âteş-i qahruñ ederdi şevr-i gerdümü kebâb

Luğfuñ ol gâyetdedür kim nâr-ı qahruñ olmasa
Cûy-ı elâfuñ ederdi delv ü hütü garğ-ı âb

Peçevî, Nefî'nin estetik biçimde değerlendirdiği bu ruh hâlini şu izahatla derinleştirir (1992: 215-216): "Görünüşte çok sevecen ve merhametli idi. Karşısında bir kişi ağlasa, onunla beraber ağlardı. Ama kan dökmekte de son derece aşırı davranırdı. Sonunda hem öldürür, hem de 'çok acıdım' derdi." İki ifadenin de aynı karakteri işaret eden, biri sanatçıya ve biri tarihiye ait bakış açılarını yansıttığı görülmektedir.

İbrahim Paşa, 1583 yılında Mısır valiliğine atanmıştır. O, bu dönemde vezaret görevinde değildir. Nefî, memduhunun veziriazamlığa layık olduğunu:

Lâyık-ı şadr-ı vezâret olduğıñ ' âlem bilür
Çarh eder ol luğfi bir gün ' âleme bî-irtiyâb

beysiyle anlatırken, İbrahim Paşa'nın günü gelince o makamı elde edeceğini söylemektedir. *Peçevî Tarihi* müellifi, İbrahim Paşa'nın rakibi Cağalzade Sinan Paşa'nın sadrazamlığa

¹⁶ Gelibolulu Âlî, *Peçevî Tarihi* müellifi İbrahim Efendi ve Hadîkatü'l-Vüzerâ sahibi Atâyî; İbrahim Paşa'nın Bosnalı olduğu konusunda hemfikirdirler. Ancak Hammer, onun Kanijeli olduğunu söyler (Uzunçarşılı, 1977: 351.)"

¹⁷ İbrahim Paşa'yı devlet adamı olarak beğendiği anlaşılan Peçevî Tarihi müellifi, Paşa'nın ikinci defa sadrazamlığa getirilişinden bahsederken, onun karakterine ait çeşitli bilgiler de verir: "Gerçek şudur ki, İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı sanki âleme yeniden can getirdi. İlişkisi olsun olmasın, herkesi mutlu kıldı. Gerçi İbrahim Paşa'nın da birçok uygunsuz davranışları yok değildi. Her şeyden önce sebatsız ve hareketlerinde dengesiz idi (Peçevî: 1992: 193.)"

getirilmesi hakkında yaptığı yorumla, Nef'î'nin görüşüne katıldığını göstermektedir: "... Sinan Paşa'nın ise kesesi şişkin ve koruyucuları çoktu. Bu nedenle yine o, sadrazamlığa getirildi (1992: 177)." Paşa'nın sadarete getirilmesi gerektiği düşüncesi, devrinde çeşitli eserlerde dile getirilecek bir genel kanı olarak karşımıza çıkmaktadır.

5. Nef'î, 1583 yılında Mısır'da ne amaçla bulunuyordu, kasideyi yazdığında on yaşında mıydı?

İbrahim Paşa'nın Mısır'a vali olarak atandığı zaman (1583) Nef'î'nin de orada bulunduğu, şiirde bahsi geçen ibarelerden hareketle açık bir şekilde görülebilmektedir. Bu durum, Nef'î hakkında bazı soruların, ciddi bir şekilde ele alınmasını gerektirmektedir. Çünkü kasidede ortaya konan veriler, Nef'î hakkında söylenenler ile bazı noktalarda mutabakat göstermemektedir.

Herhangi bir kaynakta, Nef'î'nin Mısır'da bulunduğu dair bir bilgiye yer verilmemiştir. Divan'daki şiirlerinde de Mısır'da bulunduğu delalet edecek bir karine yoktur. Yalnızca Sultan Osman'ın kasrı için yazdığı kasidesinde (1993: 90):

Çeh-i Ken'ân-ı şebistân-ı devâtımdır ki Yûsuf'dan
Alır kîn-i zenân-ı Mısır'ı seyr-i hüsn-ı ebkârı

Kelîm-i Mısır hem kilik-i şeker-hâ-yı revânımdır
Ki cüllâb-ı ma' nidir cihâna Nil-i güftârı

beyitleriyle Mısır'a ait çeşitli imajlar ile şiirini süsler. Ancak bu beyitler, Mısır'a gitmemiş bir kimse tarafından da yazılabilecek türdendir.

Nef'î, kaynaklarda verilen doğum tarihi (1572) miheng alındığında, İbrahim Paşa kasidesini yazdığı zaman 10 yaşındadır. Geleneğin, tabii bir okul gibi ümmî şairler yetiştirebilecek denli yoğun yaşandığı devirlerde, on yaşındaki bir çocuğun da aruzlu şiirler söyleyebileceği savunulabilir. Ancak, Nef'î'nin dehasını bu yönüyle dile getiren herhangi bir bilgi elimizde bulunmamaktadır. Ayrıca, Nef'î'nin doğum tarihi hesaplanırken ondan bahseden Mecmâ'u'l-Bahreyn'deki "genç" ibaresinin "şiirle uğraşan yirmili yaşlarda bir genç" olarak (Karahan, 1967: 4; Ocak, 1991:2) kabul gördüğünü eklemek gerekir. Sonuç olarak İbrahim Paşa övgüsü, 10 yaşında bir çocuğun, normal şartlar altında söyleyebileceği bir şiir değildir.

İbrahim Paşa övgüsüne tahsis edilen kasidenin 10 yaşında bir çocuk tarafından yazılamayacağı kabul edilirse, varılacak ilk sonuç: **Nef'î'nin doğum tarihinin genel kabul gören 1572 tarihinden en az 10 sene daha erkene alınması gerektiğidir.**

"Genç" bir şairin, kendisine hâmî arayışı neticesinde, belki de ilk kasidesini yazdığı mekân olan Mısır, acaba bir yolculuk esnasında uğranan bir durak yeri midir, yoksa şair, o toprakların çocuğu mudur?" sorusu da şiirdeki verilerin akılda doğurduğu bir diğer problemdir. Nef'î'den bahseden en eski kaynaklar, onun Erzurumlu olduğunu söylerler¹⁸. Genç yaşında Erzurum'dan İstanbul'a gelmesi dışında, şairin Erzurumlu olduğuna dair

¹⁸ Belîğ Tezkiresi (Ankara, 1999): "Erzenur'Rûmî 'Ömer Beg'dür.", Rızâ Tezkiresi (Ankara, 2002) : "Erzurûmî 'Ömer Efendi'dür."

elimizde başka delil bulunmamaktadır. Bir şairin zuhur ettiği yerin, onun doğum yerini gölgede bırakmasına çeşitli örnekler mevcuttur. Meselâ, Aydos (Bulgaristan) doğumlu meşhur mutasavvıf İsmail Hakkı, “Bursalı” olarak şöhret bulmuştur. **Acaba Nef’î de, Erzurum’dan İstanbul’a geçtiği için Erzurumlu addedilmiş olabilir mi?** Kaynaklarda Erzurum’un, şairimize “Nef’î” mahlasını veren Gelibolulu Âlî ile tanıştığı mekân olarak sunulduğu da görülmektedir. Sözelimi, Abdülkadir Karahan bu hususta şunları söyler: “Bilindiği gibi Mustafâ Âlî, Rûm’a iki defa defterdar (Erzurum 993/1585 ve Sivas 997/1589) olmuştur. Nef’î Efendi’nin bu iki tarihten birinde, Gelibolulu Âlî ile tanışmış olması en kuvvetli ihtimaldir.¹⁹” Ancak, şu bilgiyi de burada yâd etmekte fayda vardır ki, Gelibolulu Âlî’nin asıl vazife talebi Mısır Defterdarlığı’dır. Onun, yukarıdaki kasidede adı geçen İbrahim Paşa ile, Paşa’nın Mısır valisi olduğu dönemde irtibat kurmaya çalıştığını da, yazdığı bir mektuptan öğreniyoruz. Âlî, İbrahim Paşa Mısır’a gitmeden önce ona ulaşmaya çalışmış; ancak bunda başarılı olamamıştır. Paşa’ya Mısır vazifesi esnasında iştirak etmek istediğini mektubunda dile getiren Âlî, Paşa adına çeşitli eserler yazmak ve bunları kendisine sunmak istemiş; ancak bir türlü onun dikkatini çekememiştir: “...tâli‘ yârî kılmayup bu bende der-i devlete geldüğüm haftada sulţânım sa‘âdetle cânib-i Mısr’a ‘azîmet buyurdukları zâhir olduğda niçe günler hâtır-perişân, dîde giryân ve sîne büryân ol devletden mahrûm olduğuma...” “... muşannefâtumuzdan ba‘zı reâ’il-i kem-yâb sa‘âdetlü pâdişâh-ı gerdün-cenâb hazretlerinüñ riķâb-ı humâyün-ı müsteţâblarına ‘arz olunduğda murâd, Mısr ve Haleb ve münâsib olan merâtib ü manâşib-ı diyâr-ı ‘Arab iken ‘Arz-ı Rûm derfterdârlığı tevcîh buyurıldı (Aksoyak, 2007: 160-161).” Âlî’nin, Paşa ile görüşmek ve arzını beyan etmek için, ya da üzerinde hak iddia ettiği toprakları görmek için Mısır’a gitmiş olması, makûl bir düşüncedir. Bu tarihlerde **Mısır’da bulunan Nef’î ile Âlî’nin yollarının, Erzurum’dan önce Mısır’da kesilmiş olması da muhtemel bir durumdur.**

Nef’î, kasidesinde, İbrahim Paşa ile kurduğu diyalogun devamını talep etmektedir:

Hakka yüz minnet ki oldum ol felâketden halâş
Eyledüm sulţânuma ihlâş ile çün intişâb

Şairimiz, İbrahim Paşa’ya intisabını önemli bir olay olarak görmektedir. Bu tanışmadan ve intisaptan sonra şair, ümitlerini ve beklentilerini boşa çıkarmayacak bir hâmî ile karşılaştığını düşünmektedir:

Kevkebüm menhûs u bahtum şüm idi bu âna dek
Hayra taḥvîl etdi luḥfuñ çekmez oldum ıztırâb

Ṭâli‘ ümle her zamân bir cins idi bâzârımız
Ben maḥabbet ‘arz ederdüm ol baña zecr ü ‘itâb

Talihi ile husumete dayalı bir ilişkisi olduğunu düşünen Nef’î, o zamanların geride kaldığını söylemektedir. Şair, kasidesinin son beytinde, Paşa’ya düşmanlık edenlerin bedenlerinin toprak ve kalplerinin darmadağın olmasını niyaz etmektedir:

¹⁹ Fatma Tulga Ocak da (1991: 4) şu ibareye yer verir: “Bunun yanı sıra Âlî’nin Anadolu’da defterdarlık ve mîrlivâlık görevlerinde iken Nef’î tanıdığını çağdaşlarının hicivlerinden de bildiğimiz şâiri daha sonra İstanbul’a çağırıldığı da düşünülebilir.”

Haşmınuñ Haq hâne-i cismini virân eylesün
Eylesün ma' müre-i qalbin harâb-ender-harâb

Şair ile memduhunun ilişkisinin, ne şekilde devam ettiği ya da hangi noktada kesildiği ise şimdilik meçhul kalmaktadır.

Sonuç

Nef'î, üslup sahibi bir şairdir ve sahip olduğu üslup ile edebiyat tarihimizde kendisine seçkin bir yer edinebilmiştir. Onun, yukarıda konu ettiğimiz şiiri de, söz konusu üslup dahilinde değerlendirilebilecek bir şiidir. Karinelerin, şiirin sahibi olarak Nef'î'ye işaret etmesi ise, onun -bilhassa doğum tarihi- hakkında kaynakların söylediklerini yeniden değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Nef'î'nin, şiirlerinde adı geçen kimseleri övmek ya da onları kötülemek için sarf ettiği sözleri arasında; devrin bazı hadiselerinin cereyan edişindeki kronolojiyi de yakalamak mümkündür. Bu hadiseler, elbette bir tarihçi duyarlılığından ziyade, o hadiseyi eserinde övgü ya da yergi malzemesi olarak kullanan bir kimsenin bakış açısını yansıtmaktadır. Etrafında, devletin ileri gelenlerinden oluşan bir memduh ve mezmum zümresi bulunan, memduhunun hüsrânını başarı olarak lanse edebilen, mezmumunun her fiilini -kayıtsız şartsız- hüsrân ile özdeşleştiren bir şairin yaşadıkları, yazdıklarından ayrı düşünülmemelidir. Bu nedenle, hayatı hakkında oldukça fazla malzeme veren Nef'î'nin yaşamı ve edebi kişiliği, tarih ve edebiyat ilimlerinin işbirliğine muhtaçtır, diyebiliriz. Bu açıdan incelendiğinde, Nef'î Divanı'nın, sahibi hakkında daha pek çok bilgiyi ve soruyu ortaya çıkaracağını düşünmekteyiz.

KAYNAKÇA

- ABDÜLKADİROĞLU, Abdülkerim, (1999), **Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- AKKUŞ, Metin, (1993), **Nef'i Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- _____, (1991), **Nefi Sanatı ve Türkçe Divanı**, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- _____, (1998), **Nef'i ve Sihâm-ı Kazâ**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- _____, (1996), *Nef'i Divanı'nda Metin Tenkidi Öncesi Nüshalar Şeceresinin Tesbiti Üzerine*, Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.1, S.1, s. 63-89.
- Gelibolulu Mustafa Âlî, (2007), **Menşeu'l-İnşâ**, Haz.: İsmail Hakkı Aksoyak, Bizim Büro Basım Dağıtım, Ankara.
- AYDIN, Dünder, (1989), *Belge ve Kaynaklara Göre Nef'i'nin Dedesi Mirza Ali'nin Hayatı ve Soyuna*, Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türklük Araştırmaları Dergisi, S. V, s. 165-184, Ankara.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet, (1991), *Kaside Şairi Nef'i, Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef'i*, s. 79-89.
- ÇİFTÇİ, Cemil, (1997), **Maktûl Şairler**, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, (1998), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara.
- Ebuzziya Tefvik, (1311), **Nef'i**, Matbaa-i Ebuzziya, İstanbul.
- GÜNDÜZ, Yunis, (1998), **Nef'i'nin Kasidelerinde Tarihi Perspektif**, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- İPEKTEN, Halûk vd., (1988), **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- _____, Halûk, (1996), **Nef'i Hayatı Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KARAHAN, Abdülkadir, (1954), *Vesikaların Işığı Altında Nef'i'nin Hayatından Çizgiler*, Türk Dili, C. 3, S. 29, s. 262-266, Ankara.
- _____, (1997), *Nef'i*, MEB İslâm Ansiklopedisi, C. IX, s. 176-178, Eskişehir.
- _____, (1967), **Nef'i**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- _____, (1986), **Nef'i**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- KÖKSAL, M. Fatih, (2005), *Bir Kaside İki Şair: Nef'i-Cevri*, **Klasik Türk Şiiri Araştırmaları**, s. 69-80, Akçağ Yayınları, Ankara.
- NECATİGİL, Behçet, (1975), **Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü**, Varlık Yayınları, İstanbul.
- OCAK, Fatma Tulga, (1991), *Nef'i ve Eski Türk Edebiyatımızdaki Yeri*, **Ölümünün Üç Yüz Ellinci Yılında Nef'i**, 1-44, Ankara.
- Peçevî İbrahim Efendi, (1992), **Peçevi Tarihi II**, Haz.: Bekir Sıtkı Baykal, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Seyyid Rıza Zehrimarzade, (2002), **Rıza Tezkiresi**, Neşreden: M. Sadık Erdağı, Ankara.
- SEYYİD, Naimüddin, (1953), *Nef'i'nin Bilinmeyen Kasideleriyle Diğer Manzumeleri*, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, C.XI, s. 125-147, Ankara.
- UZUNÇARŞILI, (1977), İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi III**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.